

SİĞİRCİLİKTA BESİ PERFORMANSINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Uzm. A. Mutlu UYGUR

Besi, genetik yapının izin verdiği ölçüde en yüksek düzeyde kaliteli et üretmek üzere hayvanların özel bir beslenme rejimine tabi tutulmasıdır. Diğer bir ifade ile besi, hayvanlarda et verimi ve kalitesini artırmak için uygulanan bir beslenme programıdır. Besicilikte amaç, hayvanların maksimum ekonomik canlı ağırlıklarına en kısa sürede ve en ekonomik biçimde ulaşmalarının sağlanmasıdır.

Besicilikte gerek canlı ağırlık artışı ve gerekse yemden yararlanma oranının her ikisine birden "Besi Performansı" denir. Besi performansını etkileyen faktörler; hayvanın ırkı, cinsiyeti, yaşı, besi sonu canlı ağırlığı, orijini, kondisyonu, sağlığı ve beslemedir.

Hayvanın ırkı: Bir hayvandan elde edilecek canlı ağırlık kazancı başta hayvanın genetik yapısı ile sınırlıdır. Bu sınıra bakım ve besleme koşulları ile ulaşılabilir. Bakım ve besleme koşulları ne kadar iyi olursa olsun, günlük canlı ağırlık artışı hayvanın genetik yapısıyla ilişkili olur. Bunun tam tersine, hayvanın genetik yapısı çok iyi olsa bile bakım ve besleme iyi değilse yeterli canlı ağırlık artışı sağlanamaz. Yerli ırkların besi kabiliyeti kültür ırklarına göre düşüktür. Ülkemizde besiye alınan hayvanların %65' ini yerli sığır ırkları, %35'ini ise kültür ırkı ve melez sığırlar oluşturmaktadır. Yerli sığır ırklarının büyük bir kısmını Doğu Anadolu Kırmızısı, Güney Anadolu Kırmızısı, Yerli Kara ve Boz Irk oluşturur. Bu hayvanlar içerisinde canlı ağırlık kazancı en uygun olanı Doğu Anadolu Kırmızısı'dır. Yerli ırklarımızda günlük canlı ağırlık artışı 700-800 gramı aşmamaktadır. Fakat bu hayvanlar genetik kapasiteleri ölçüsünde beslendiklerinde günlük canlı ağırlık artışı 1000 gram olur. Kültür sığır ırkları arasında en yaygın olanları Holstein, Montafon ve Simental' dir. Bu hayvanlarda günlük canlı ağırlık artışı 1400-1600 gram arasındadır. Beside yararlanılacak hayvanlar genelde sütçü veya kombine ırkların erkekleridir. Bu hayvanlar etçi ırklardan daha hızlı ve ekonomik olarak istenilen canlı ağırlığa ulaşırlar. Halbuki, etçi ırklar daha yavaş gelişir, ancak son ağırlıkları diğer ırklardan daha yüksek olur.

Cinsiyet: Erkek sığırlar gerek kastre edilmiş ve gerekse dişi sığırlardan daha iyi besi performansına sahiptir. Bunun nedeni cinsiyet hormonlarının besi performansı ve et kalitesi üzerine olan etkisidir. Cinsel olgunluğa ulaşmış erkeklerde testislerden üretilen testosteron ve androjen hormonları anabolizan etkiye sahiptir ve kas gelişimini teşvik ederler. Bu hormonlar, vücutta protein birikimini artırır ve metabolizmayı hızlandırarak büyümeye etki ederler. Erkek hayvan etleri, daha koyu ve daha az yağlıdır. Kastre edilmiş hayvanlarda karkasta yağlanma daha fazladır. Kastre etmenin tek faydası hayvanların uysal olmasıdır. İnek, düve ve kastre edilmiş hayvanların besi performansı erkeklerden daha düşüktür. Erkekler dişilere oranla daha hızlı ve daha fazla canlı ağırlık artışı gösterirler. Ayrıca, erkeklerin besi sonunda ulaştıkları canlı ağırlık miktarı da dişilere göre daha fazladır. Bu nedenle besiye erkek hayvanların alınması önerilir. Dişiler erkeklere göre daha çabuk yağlanırlar. Kısır düveler besiye alınmalıdır. Biri erkek, diğeri dişi olan ikizlerden dişi olanının kısır olma ihtimali çok yüksek olduğu için besiye alınmalıdır.

Yaş: Beside yaş önemli bir faktördür. Besiye alınacak hayvanlar genç olmalıdır. Genç hayvanlar yaşlılara göre daha iyi besi tutarlar. Kârlılığın yüksek olması isteniyorsa hayvanların besi başlangıcında 1 yaşından daha küçük olması şarttır. Büyüme hızının en

yüksek olduğu dönem Siyah Alaca ve Esmer danalarda 8-18 ay, yerlilerde ise 15-25 aylar arasındadır. Genç hayvanlar henüz büyümelerini tamamlamadıkları için aldıkları besin maddelerini iskeletlerinin, kaslarının ve organlarının gelişmesinde kullanırlar ve dolayısıyla daha az miktarda yağ depolarlar. Kazandıkları canlı ağırlığın büyük bir kısmını et oluşturur. Yani, kazanmış oldukları canlı ağırlık su ve proteince zengin olup, az miktarda yağ kapsadığı için enerji içeriği düşüktür. Buna karşılık yaşlı hayvanlar çok miktarda yağ depolarlar ve kazanmış oldukları canlı ağırlık, genç hayvanların tersine enerjice zengin, su ve proteince fakirdir. Bunun sonucu olarak, bir hayvan tarafından kaydedilen canlı ağırlık artışı yağca zenginse, birim canlı ağırlık artışı sağlayabilmek için gerek duyduğu enerji miktarı da fazladır. Buna karşılık protein gereksinimi düşüktür. Kısacası, hayvan yaşlandıkça enerji gereksinimi artmakta ve 1 kg canlı ağırlık artışı elde edilebilmesi için tüketmesi gereken yem miktarı da artmaktadır. Bu da yem değerlendirme sayısının (1 kg canlı ağırlık artışı yapabilmek için tüketilen yem miktarı) artması, yani 1 kg canlı ağırlığın daha fazlaya mal olması demektir. Daha fazla maliyet ise, daha az kazanç demektir. O halde, 1-1,5 yaşın üzerindeki hayvanlarla besi yapıldığında çok dikkatli olunmalı, ancak karlı olunabileceği kanısına varıldığı takdirde besiyeye alınmalı, belli bir yaşın üzerinde (3-4 yaştan daha büyükler) olanları ise besiyeye almamalıdır. Aksi takdirde rasyonda maliyeti artıran yağca zengin yemlerin kullanılması, hayvanlarda aşırı yağlanmaya neden olur.

Besi sonu canlı ağırlık: Besinin erken ya da geç bitirilmesi istenmez. Besinin gerekenden daha önce son vermek hem kârlılığı hem de üretimi azaltır. Uygun besi sonu canlı ağırlığına ulaşıldığı halde besiyeye devam edilmesi, besinin erken bitirilmesinden daha zararlı olabilir. Çünkü ağırlık arttıkça günlük artış düşer, 1 kg canlı ağırlık artışının maliyeti yükselir ve sağlanan artışın büyük bölümü yağ dokusunun artışı şeklinde olur. Kültür ırkı sığırlar için uygun besi sonu ağırlığı 500-550 kg, melezler için 380-450 kg arası kabul edilir.

Orijin: Damızlık değeri yüksek olan boğalardan elde edilen yavruların beside kullanılması gerekir. Bilinen bir kaynaktan temin edilen hayvanların bakım, besleme koşulları, hastalıkları ve diğer yetiştirme problemleri hakkında daha yakın bir bilgi sahibi olunur. Besi danasının anne ve babasının bilinmesi durumunda yavrunun alabileceği canlı ağırlık artışı daha iyi belirlenebileceğinden yüksek bir besi performansı sağlanabilir.

Kondisyon: Kondisyon denildiğinde, hayvanın gelişme ve besi durumu anlaşılır. Aynı kondisyonlu hayvanlardan vücutları iri olanlar ufak yapıllara göre beside daha hızlı ağırlık artışı sağlarlar.

Sağlık: Besiyeye alınacak hayvanların sağlık durumları gözden geçirilmelidir. Canlı olmayan, durgun, ince kulaklı, göz akları sarı olan hayvanlar hastalıklı ve besiyeye elverişli olmayan hayvanlardır. Besiyeye alınan hayvanların vücut yapısının da besideki ağırlık artışına önemli bir etkisi vardır. Genellikle derin, geniş ve uzun gövdeli, küçük başlı, kısa boyunlu, geniş ve düz sırtlı, geniş ve uzun sağırlı hayvanlar besiyeye elverişlidir. Buna karşılık uzun bacaklı, dar gövdeli, keskin sırtlı, dar ve kısa sağırlı, kalın derili, uzun boyunlu, iri başlı hayvanların besiyeye alınması bir fayda sağlamaz. Besiyeye alınacak hayvanlar, iç ve dış parazitlere karşı ilaçlanmış ve gerekli aşılama yapılmış olması gerekir. Buzağılık döneminde iyi bir bakım besleme geçirmiş, iskelet çatısı kurulmuş, ancak daha sonra hastalık dışı nedenlerle (açlık, bakımsızlık, stres vb.) cılız kalmış hayvanlar ile başarılı bir besi yapılır. Bu hayvanlara besi öncesinde gerekli şartlar sağlanıp beslendiklerinde, yaşlarına göre daha hızlı besi performansı sağlarlar ve böylece aralarındaki canlı ağırlık farkını en kısa sürede kapatırlar. Ayrıca, bu hayvanlar cılız ve hafif olduğundan ucuza satın alınırlar. Tükettikleri yemin az bir kısmını yaşama payı, daha fazlasını ise canlı ağırlık artışı için harcarlar.

Besleme: Hayvancılıkta giderlerin yaklaşık % 70-90'nını yem giderleri oluşturmaktadır. Hayvanlardan beklenen yararın sağlanabilmesi için hayvanlara bir günde verilecek olan yemin, hayvanın ihtiyacı olan besin maddelerini karşılaması gerekir. Bunun için, hayvanın ihtiyaç duyduğu besin maddeleri ile yemin besin maddeleri içeriği ve hayvanın günlük yem

tüketim kapasitesinin bilinmesi gerekir. Bir besi sığırının günlük yem tüketimi, yemin su içeriğine bağlı olarak değişir. Bu yüzden tüketim miktarı, kuru madde cinsinden ifade edilir. Örneğin, yeşil çayır otunun kuru maddesi % 20 iken, kuru çayır otunda bu değer % 87, samanda % 90, arpada % 87 civarındadır. Bir besi tosunu günde canlı ağırlığının yaklaşık % 2,5'una eşdeğer ağırlıkta kuru madde tüketir. Örneğin, 200 kg ağırlığındaki bir besi sığırı 5 kg kuru madde tüketirken, 500 kg ağırlığındaki bir hayvan için bu değer yaklaşık 12,5 kg'dır.

Besideki sığırların beslenmesinde dikkat edilecek hususlar şunlardır:

-Besi sığırlarının dikkate alınması gereken ilk ihtiyaçları enerjidir. Genellikle, enerji düzeyi yüksek rasyonlardan daha iyi sonuç alınmaktadır. Besi sığırlarının enerji ihtiyaçları, ağırlıkları arttıkça yükselir. Protein düzeyi, genç hayvanlar için önemlidir.

-Besi hayvanlarının mineral madde ve vitamin ihtiyaçları, bunları üreten firmaların ürünlerindeki dozlara uyularak karşılanabilir. Buna ek bir önlem olarak, yemliklerde sürekli kaya tuzu veya yalama taşı bulundurmak yararlı olur.

-Fiyatı ve teminindeki güçlük nedeniyle, genellikle beside kuru ot veya kuru yonca kullanılmaz. Bu yüzden besideki hayvanlara A, D ve E vitamini takviyesi yapılmalıdır. Bu vitaminler yeme katılmamış ise, hayvanlara enjekte edilerek verilebilir.

-Besi sığırlarına şeker pancarı posası ve silaj gibi yemler verilmiyor ise, hayvan başına günde 1-2 kg saman vermek gerekir. Daha fazla saman vermek, yem tüketimini azaltacağı için istenmez. Daha az verilmesi durumunda ise sindirim problemlerine yol açabilir.

-Besideki hayvanların önünde sürekli temiz su bulunmalıdır. Günde iki ya da üç öğün su vermek, hem işgücü ihtiyacını artırır hem de hayvanların yeterli suyu içmelerine engel olabilir.

-Bir besi sığırının günlük su tüketimi, ahır sıcaklığına ve hayvanın ağırlığına bağlı olarak değişir. Hayvan başına günde ortalama 40-50 litre su sağlamaya çalışılmalıdır.

-Beside kuru pancar posası kullanılacak ise, posanın yedirilmeden 24 saat önce su ile ıslatılması gerekir. Pancar posası mineral madde, vitamin ve protein bakımından oldukça fakirdir. Rasyon hazırlanırken bu eksiklikler dikkate alınmalıdır.

- Dane yemler, mümkünse kırılarak değil ezilerek yedirilmelidir.

Hayvanlarınız besili, kazancınız bereketli olsun...

Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü

P.K. 9 Menemen 35661 İZMİR

Telefon : (0232) 846 13 31 (5 hat)

Faks : (0232) 846 11 07

Eposta : etae@aari.gov.tr

Elektronik ağ: www.aari.gov.tr

© ETAE Matbaası – 2007